

УДК 93/94:336.114/338.001.36/311.218

Наталя Пасічник

ВНЕСОК М. СПЕРАНСЬКОГО У РОЗВИТОК ФІНАНСОВО-ПРАВОВОЇ НАУКИ

У статті охарактеризовані основні теоретичні розробки М. Сперанського з фінансово-правової проблематики, його концептуальні підходи до складання «Зводу законів Російської імперії» та практична діяльність щодо створення цього укладання. У статті проаналізовано вплив «Повного зібрання законів Російської імперії» і «Зводу законів...» на розвиток фінансово-правової науки, який полягав у становленні вітчизняного правознавства та виокремленню різних напрямків правознавчої науки, у тому числі й фінансово-правового.

Ключові слова: фінансово-правова наука, державне господарство, «Повне зібрання законів»..., «Звід законів», систематизація законодавства.

Фінансове господарство Російської імперії першої половини XIX ст. являло собою складний об'єкт економіко-правового регулювання з розгалуженою системою. Основними цілями управління державним фінансовим господарством були: забезпечення стабільності фінансової системи, мобілізація фінансових ресурсів для розв'язання різноманітних економічних і політичних завдань, забезпечення зростання державних доходів, підвищення ефективності використання державних витрат, збалансованість доходів і витрат державного бюджету, скорочення державних запозичень, організація грошового обігу. Характерною рисою управління фінансовою діяльністю було надання економічним рішенням правової форми. Регулювання фінансової діяльності держави здійснювалося через поєднання значної кількості законів і підзаконних нормативних актів. Упродовж першого десятиліття XIX ст. відбулася реструктуризація системи управління фінансовим господарством, але актуальними залишалися проблеми підвищення ефективності його функціонування та упорядкування й систематизація законодавчого масиву, що регламентували його функціонування. Значний вклад у всі вищезазначені процеси зробив відомий державний діяч Російської імперії Михайло Михайлович Сперанський (1772–1839 рр.).

Серед останніх публікацій, присвячених М. Сперанському та його вкладу в теорію і практику фінансово-правового управління, де знайшли відображення нові архівні матеріали й цікаві авторські підходи необхідно відзначити наступні. У монографічному дослідженні В. Небрат проаналізовано особистий внесок М. Балудянського у модернізацію фінансової системи, законодавства та державного управління; визначено, що керуючи комісією укладання законів М. Балудянський безпосередньо займався підготовкою законопроектів з фінансових питань (монетна система, банки, податки, позики тощо). А також, відзначено, що до роботи у комісії з укладання законів залучено чимало наших земляків (або на рівні безпосередньої участі, або теоретичних ідей) – Д. Журавський, С. Десницький, В. Каразін, Т. Степанов, І. Вернадський [1, с. 126–147]. Сучасний український історик В. Орлик характеризує наукові розвідки М. Сперанського та його соратників М. Балудянського і графа М. Мордвинова як перші праці з фінансової проблематики [2, с. 10–11]. Вплив концепцій та ідей німецької історичної школи на процес підготовки й ідеологічного обґрунтування програми кодифікації законів Російської імперії визначено у науковій розвідці В. Кас'янова [3]. У дослідженні В. Томсінова аналізується вплив «Повного зібрання» і «Зводу законів Російської імперії» на характер юридичної освіти й наукової юриспруденції [4]. Р. Тараборін розглядає ґенезу законодавчої конструкції «Зводу законів Російської імперії» 1832 р., визначаючи взаємозв'язок теоретичних ідей, базових принципів і правил його укладання з особливостями суспільних відносин [5].

Проблеми розвитку юридичної освіти в процесі широкомасштабного правового реформування вивчаються О. Дорською [6], яка розглядає зміни в системі юридичної освіти разом з іншими складовими правових реформ – змінами в правотворчості, в правовому масиві, в правотрактуванні та правозастосуванні. Ми поділяємо висновок авторки, що ефективність правового реформування пов'язана з системою підготовки юридичних кадрів; зміни в цій системі були зумовлені як реформами, так і контрреформами у правовій сфері. С. Кодан показує місце і роль систематизації законодавчої бази в правовій політиці Російської імперії, визначає основні напрямки впливу «Зводу законів...» на розвиток державної правової системи та характеризує вклад М. Сперанського у його створення [7–8]. Внесок М. Сперанського у теорію і практику систематизації російського законодавства вивчають В. Іванов [9] та В. Касихіна [10].

Характеризуючи М. Сперанського, як реформатора російської державності й фінансової системи, вважаємо за необхідне охарактеризувати його вклад у розвиток фінансово-правової науки. У цій статті визначимо основні теоретичні розробки М. Сперанського з фінансово-правової

проблематики; проаналізуємо його концептуальні підходи до складання «Зводу законів Російської імперії» та практичну діяльність щодо створення цього укладання, а також вплив «Повного зібрання законів Російської імперії» і «Зводу законів...» на розвиток фінансово-правової науки.

Після видання маніфесту про створення міністерств (1802 р.) М. Сперанський отримує посаду директора другого департаменту Міністерства внутрішніх справ, а після його поділу на три експедиції – очолює експедицію державного благоустрою. Дослідник діяльності М. Сперанського професор В. Федоров відзначав, що М. Сперанський у той період займався підготовкою указів, положень і правил міністерства, розпоряджень і циркулярів для нижчих інстанцій, річних звітів міністра, доповідей міністра внутрішніх справ імператору, тобто виконував складну і відповідальну роботу в міністерстві. Михайло Михайлович систематизував різноманітні статистичні дані про стан поліції, місцевого управління, державного господарства тощо [11, с. 45]. Упродовж 1802–1804 рр. М. Сперанський опублікував низку записок, присвячених державному (в тому числі й фінансовому) управлінню та його правовій регламентації – це «Записка про устрій судових і урядових установ в Росії», «Про корінні закони держави», «Про поступове удосконалення суспільного» та ін. [12]. Згідно із указом Олександра I від 8 серпня 1808 р., М. Сперанського включено до складу комісії із розроблення й укладання законів, а також призначено товаришем міністра юстиції. 1808–1811 рр. М. Сперанський виступає ініціатором підготовки і проведення важливих законів у сферах державного управління, фінансів та ін. і всі свої ініціативи він оформлював різноманітними записками, листами, діловою документацією. У записках, ділових паперах, підготовлених ним для проведення реформ державного господарства, аналізується історія державності, економіки та фінансів Стародавньої Греції, Риму, багатьох західноєвропейських країн, а також Північної Америки. М. Сперанський демонструє знання теоретичних філософських, економічних, юридичних систем [13], що можна вважати теоретичним підґрунтям фінансово-правових творів. У «Вступі до укладання державних законів» (1809 р.) М. Сперанський досліджує історію російської державності, державного господарства і фінансів [13, с. 157], відзначає значущість фінансів в системі державного управління і, тим самим, виокремлює наявність теоретичних основ фінансово-правової сфери в проектах державних перетворень. Аналіз тогочасного стану фінансової системи Російської імперії також містив «План фінансів» (1810 р.), розроблений М. Сперанським і М. Балудянським, який в історію фінансово-правової науки ввійшов за авторством М. Сперанського.

З 1812 р. М. Сперанського відправляють на заслання. Проте, враховуючи його значний досвід управлінської діяльності, згідно із указами імператора, упродовж 1816–1819 рр. він був пензенським губернатором, а 1819–1821 рр. – сибірським генерал-губернатором. Повернувшись із заслання 1821 р., М. Сперанський призначається членом Державної Ради у департаменті законів і знову долучається до діяльності з упорядкування та систематизації російського законодавства. Ця проблема актуалізувалася ще на початку XIX ст. через централізацію системи державного управління, зростання чисельності бюрократичного апарату та суттєве збільшення кількості законодавчих актів. Для упорядкування загальноімперського законодавства, 1801 р. затверджено комісію під керівництвом П. Завадовського [14, с. 682–685], яка була вже десятою законодавчою комісією з часів Петра I. 1803 р. цю справу передано Міністерству юстиції, з 1804 р. реорганізована комісія, що вже являла собою окреме відомство, почала функціонувати під керівництвом Г. Розенкампа, а з 1808 р. до її складу ввійшов тодішній товариш міністра юстиції М. Сперанський. Він реорганізував структуру комісії і під час його заслання, упродовж 1813–1821 рр., комісією підготовлено проекти карного, торгового та цивільного укладень (кодексів) і статуту карного судочинства [16].

Ставлення нового імператора Миколи I до М. Сперанського (за характеристикою головного біографа остатнього – М. Корфа, який упродовж тривалого періоду працював із Михайлом Михайловичем) є суперечливим. Микола I визнавав розумові здібності та досягнення М. Сперанського, але мав упередження щодо його політичних ідей, а тому залучав М. Сперанського до співпраці не через довіру до його думок і дій, а через відсутність навколо себе здібних осіб [16, с. 305–306]. Микола I довірив М. Сперанському написання маніфесту про проголошення його імператором [17, с. 1–3], а також доручив виконати важливе доручення – розробити його текст з карної справи декабристів [18, с. 156]. Це був жорсткий іспит на вірність новому імператору – ідеї М. Сперанського були широко поширені серед декабристів, його вважали їх довіреною особою. При всьому негативному ставленні істориків до особи Миколи I, саме він повною мірою усвідомив необхідність здійснити кодифікацію російського законодавства і знайшов виконавців [3, с. 76].

У січні 1826 р. М. Сперанський представив Миколі I дві записки – «Стислий історичний огляд комісії укладання законів», у якій він пояснив невдачі попередніх спроб систематизації законів за 126 років, і «Пропозиції щодо остаточного укладання законів» з конкретними заходами поетапної

систематизації російського законодавства [19]. На думку М. Сперанського, необхідно було спочатку хронологічно систематизувати російські законодавчі акти, отримавши в результаті «Повне зібрання законів Російської імперії». На наступному етапі – здійснити тематичну систематизацію законодавства на рівні зводу законів, котрий М. Сперанський трактував як поєднання законів, розташованих у певному порядку. На останньому етапі систематизації М. Сперанський пропонував здійснити кодифікацію галузевого законодавства та розробити коментарі до діючих законів та «навчальні книги» для викладання юридичних дисциплін [19, с. 435–436].

Для реалізації цих планів М. Сперанський пропонував реорганізувати комісію та підібрати фахівців. У квітні 1826 р. замість комісії з укладання законів (1796–1826 рр.) створено друге відділення імператорської канцелярії, котре прирівнювалося за значенням до міністерства; основним її завданням було наведення порядку у діючому законодавстві через кодифікацію законодавчої бази Російської імперії з 1649 р. Керуючим другим відділенням призначено відомого науковця і державного діяча М. Балудянського, але фактично усі робочі питання розробляв М. Сперанський. У відділенні були сконцентровані найкращі законознавці того часу – К. Асеньєв, В. Клоков, М. Корф, О. Куніцин, М. Плісов, К. Репинський, також залучалися до практичних занять з юриспруденції студенти, серед яких були майбутні відомі правознавці – Н. Крилов, К. Неволін, С. Баршев, Я. Баршев, П. Калмиков, П. Редкин та ін. [16].

Результатом цієї грандіозної і кропіткої праці було видання «Повного зібрання законів Російської імперії» та «Зводу законів Російської імперії», котрі заклали фундамент діючого законодавства для правознавства та фінансово-правової науки. Враховуючи непересічне значення систематизації законодавства для становлення фінансово-правової науки, як самостійної наукової сфери, розглянемо більш детально, як відбувалося становлення цієї системи та охарактеризуємо концептуальні підходи М. Сперанського щодо створення «Повного зібрання законів...» і «Зводу законів...», узагальнених в «Огляді історичних відомостей про Звід законів» (1833 р.) [20].

«Нова структура старого закону» («Structuration nova veterum legum») – висловлювання видатного англійського філософа, історика, державного діяча Ф. Бекона, котре вибрано М. Сперанським в якості епіграфа своєї праці, відображало сутність діяльності зі створення хронологічної і тематичної інкорпорації законодавства без зміни їхньої сутності. Також окремі ідеї Ф. Бекона, з певними обмеженнями «кои по свойству наших законов признаны необходимыми» [20, с. 104], покладено в основу типології укладання зводу законів, а саме: 1) виключити закони, що вийшли з використання; 2) виключити повторення; 3) зберегти слова закону; 4) скоротити багатослівні закони; 5) прибрати закони, що суперечать один одному; 6) під видом старих законів не повинні з'явитися нові; 7) об'єднати в одному зводі закони імперські та місцеві; 8) закони охоплюють лише минуле і не визначають майбутнє [20, с. 102–113]. Поділяємо точку зору сучасного дослідника розвитку юридичної техніки і систематизації законодавства Російської імперії С. Кодана, який зауважує, що уможливили ідеї Ф. Бекона М. Сперанський трансформував у правила юридичної техніки, котрі успішно реалізував на практиці [7]. Підтримуємо позицію Р. Тараборина, котрий відзначає, що авторитет Ф. Бекона використано укладачами «Зводу законів Російської імперії» не для того, щоб чітко дотримуватися його тверджень, а для того, щоб творчо переосмислити й розробити власний підхід з урахуванням особливостей законодавчого матеріалу, на основі яких він створювався та з урахуванням тогочасних соціально-економічних та політичних умов в країні [5]. З позицій історичного дослідження нас цікавить не автентичність дотримання філософсько-правових основ Ф. Бекона, а процес створення, домінуючі положення, які склали основу «Зводу законів...» та вплив систематизованих актів на розвиток юридичної теорії в цілому, та фінансово-правової науки зокрема.

Укладання «Зводу законів...», за М. Сперанським, передбачало реалізацію таких політико-управлінських завдань. По-перше, систематизація законодавчої бази, здійснена державними органами, забезпечить державні структури та підданих офіційною правовою інформацією, що сприятиме реалізації правових приписів та дозволить уникнути труднощів управління й судочинства. По-друге, упорядкування законів сприятиме ефективному функціонуванню правової практики та діловодства і допомагатиме удосконаленню законів. По-третє, створення систематизованої бази сприятиме проведенню наукових правових досліджень і підготовці спеціалістів, пов'язаних у своїй діяльності з правом. [20, с. 87–105]. З виданням «Зводу законів...» «можно будет помышлять об учебных и ученых книгах и твердом образовании нашего юношества в отечественных законах» [20, с. 105].

Улаштування «Зводу законів...» передбачало також створення «Повного зібрання законів Російської імперії» – збірки законодавчих актів, розташованих у хронологічному порядку, за номерами затвердження кожного акту імператором. Це було необхідно, оскільки: аналізувати події минулого необхідно на основі законів, що діяли у той період; тексти законів потрібні для уточнення і деталізації статей «Зводу...»; у законотворчій діяльності пояснювати і доповнювати закон слід з

урахуванням попередніх трактувань. Актуальність зібрання законів також зумовлена тим, що закони відображали внутрішньодержавні процеси, зміни соціально-економічних і політичних процесів і, відповідно, їх систематизоване збереження необхідно з позицій вивчення і збереження історичної спадщини держави. М. Сперанський відзначав: «история государства без познания законов, не может иметь ни ясности, ни достоверности, так как, с другой стороны законы без истории часто бывают невразумительны. Посему, чем благовременнее законы приводятся в известность, тем источники истории для современников становятся удобнее, для потомков достовернее» [20, с. 157]. Таким чином, М. Сперанський чітко розмежував місце і роль «Зводу законів...» і «Повного зібрання законів...», розглядаючи останнє як законодавчу базу для відбору правового матеріалу, необхідного для укладання «Зводу законів...».

Підготовка «Повного зібрання законів Російської імперії» являла собою титанічну працю, що реалізовувалася поетапно: 1) склалися реєстри узаконень (кількість законів за реєстрами – 53239); 2) збиралися тексти законів (опрацьовано 3596 книг, а також значна кількість справ з указами по департаментах і міністерству внутрішніх справ); 3) тексти законів тричі перевірялися, після чого видавалися. У результаті таким чином організованої роботи виявилось, що значна кількість законодавчих актів або відмінена, або замінена/обмежена більш пізніми актами, або являла собою повторення. Відповідно до таблиця, кількість законодавчих актів, прийнятих з 29 січня 1649 р. – по 1 січня 1832 р., було 35993, а діюче законодавство Російської імперії складалося із 35 тис. актів [20, с. 198–200]. Інформація по специфікації систематизованих законів деталізована в таблиці 1.

Таблиця 1

Законодавчі акти затверджені з 29 січня 1649 р. – по 1 січня 1832 р.

Назва зібрання	Кількість статутів, установ указів	Кількість дарованих грамот	Кількість маніфестів і указів	Кількість трактатів	Всього
Зібрання перше (з 29.01.1649 по 12.12.1825)	819	241	29488	372	30920
Зібрання друге (з 12.12.1825 по 01.01.1832)	207	9	4845	12	5073
Всього	1026	250	34333	384	35993

[20, с. 198–200].

Перше видання «Повного зібрання законів Російської імперії» надруковане 1 квітня 1830 р. (друкування розпочалося 21 травня 1828 р. в спеціально створеній типографії при II-му відділенні імператорської канцелярії), воно містило 30920 законодавчих актів, розміщених в 45 томах (40 томів – законодавчі акти, 41-й том – хронологічний вказівники, 42-й том – алфавітно-предметний вказівник, 43 і 44-й томи – штати військових, військово-морських і цивільних чинів, 45-й том – книга тарифів) [21, с. 349–359].

Після упорядкування законодавчого масиву, результатом якого було створення «Повного зібрання законів Російської імперії» та складання історичних зводів, імператорська канцелярія розпочала укладати тексти статей «Зводу законів...» як офіційного джерела позитивного права. При визначенні основ конструювання зводу законів принциповим було питання обрання виду зводу, що найбільш підходило для російського законодавства. На підготовчому етапі проаналізовано такі основні види зводів: 1) зводи у вигляді загальних або часткових виписок, наведених із різних законів, що відносяться до одного предмету без зв'язку статей закону між собою; 2) зводи навчальні або наукові, розроблені для навчання юнацтва, де за певною методичною системою викладаються основні розділи будь-якого розряду законів; 3) рукописні книги або збірники, що містять стислі вказівки на закони, відображають лише їхню сутність і укладені для зручності керівництва посадовими особами; 4) зводи у вигляді розширених або стислих покажчиків, упорядкованих за алфавітом; 5) зведене укладання, в основу якого за Петра I покладено Соборне укладання з доповненнями; 6) Звід Юстиніана, що складався з трьох основних частин: призначень (Institutiones), пандектів (Digesta) та імператорських постанов (Codex) [20, с. 70–81]. Вибір зроблено на користь кодексу Юстиніана, що передбачало укладання єдиного документу, котрий містив усе російське законодавство. На цей вибір значно вплинув той факт, що в багатьох європейських країнах періоду формування соціально-економічних відносин буржуазного типу в основу законодавства покладено саме цей римський правовий зразок. Встановлення кодифікації Юстиніана тривалий час застосовувалося в європейських країнах як субсидіарний правовий порядок буржуазного суспільства в період його становлення, а також на початкових

етапах функціонування перших цивільних кодексів в питаннях регулювання товарно-грошових відносин ліберального капіталізму [22, с. 63].

В основу структурування «Зводу законів...», як акту систематизованого нормативно-правового матеріалу, покладена концептуальна ідея М. Сперанського – зручність використання в судочинстві та навчанні. Його структурування здійснювалося за головними розрядами законів (з використанням сучасної термінології – за галузями законодавства) – позначалися «книги», котрі в свою чергу ділилися на томи, а останні – на окремі зводи [20, с. 114]. Також «Звід законів...» розподіляв законодавство за сферами управління та економіки держави. Його структура, що складався з 8 книг і 15 томів була такою: 1) основні державні закони, установи державні, губернські, міські, уїзні, волосні та про порядок державної служби (т. I–III); 2) статuti про повинності (т. IV), 3) закони казенного управління (т. V–VIII); 4) закони про стани (т. IX); 5) закони цивільні та межові з законами про цивільне та межове судочинство (т. X); 6) статuti державного благоустрою або державного господарства (т. XI–XII); 7) статuti благочиння (т. XIII–XIV); 8) карні та карно-процесуальні закони (т. XV). Видання тексту «Зводу законів Російської імперії» здійснено 1832 р. маніфестом від 31 січня 1833 р. «Про видання Зводу законів Російської імперії» відзначалося, що вітчизняні закони упорядковані, об'єднані в правильний одноманітний Звід, як того потребувало державне судочинство та порядок державного управління [24, с. 68–69]. Згідно із маніфестом, «Звід законів...» набував юридичної сили з 1 січня 1835 р. Усі його томи перевидавалися 1842 і 1857 рр., до судової реформи 1864 р. він перевидавався в 15 томах. В окремому 16-у томі, виданому 1885 р., містилися судові статuti.

Таким чином, чиновниками другого відділення імператорської канцелярії під керівництвом М. Сперанського та М. Балудянського здійснено унікальний акт систематизації законодавства, що був винятковим для свого часу і не має аналогів навіть в сучасних правових системах [7, с. 178]. Професор юридичного факультету Харківського університету Г. Гордієнко писав, що до видання «Повного зібрання законів...» і «Зводу законів...», вітчизняної науки правознавства не існувало, оскільки не було правознавчої системи російського законодавства [24, с. 10–11]. Сучасний дослідник історії юридичної освіти та юриспруденції Російської імперії В. Томсінов відзначає, що «Звід законів...» заклав основні параметри навчальної програми юридичних факультетів та розподіл діючого законодавства, а відповідно і наукової юриспруденції на галузі [4, с. 16]. Згідно із університетським статутом 1835 р. [25, с. 841–855], на юридичних факультетах університетів Наддніпрянської України – Харківського та Київського університетів – розпочинають вивчатися закони про державні повинності та фінанси, викладання яких здійснюється на основі «Зводу законів...» (а саме законів казенного управління – т. IV–VIII), історичних пояснень до «Повного зібрання законів...» і теоретичних праць відомих на той час фінансистів. У Нижньому юридичному ліцеї студенти здобували фінансово-правові знання при вивченні дисципліни з назвою «закони казенного управління» [26, с. 152–153]. Змістова характеристика цього курсу, з переліком екзаменаційних питань за 1849–1850 н. р., розроблена професором М. Бунге, нами вже була висвітлена [27, с. 106–116].

Студенти Рішельєвського ліцею з 1841 р. замість загального курсу правознавства вивчали на фізико-математичному відділенні огляд російських законів, на камеральному відділенні – державне господарство і торгівлю, а також огляд російських законів, на юридичному відділенні – державне господарство та російське правознавство [28, с. 37–38]. У спогадах студента Рішельєвського ліцею О. Бржоснівського, який навчався на камеральному відділенні упродовж 1857–1861 рр., охарактеризована навчальна програма, яка містила 17 навчальних дисциплін, у тому числі й предмети, у рамках яких містилася фінансово-правова інформація, а саме: політична економія, закони державного благоустрою і благочиння, закони про державні повинності та фінанси, статистика, політична арифметика [29].

Таким чином, практична управлінська діяльність М. Сперанського базувалася на його ґрунтовних теоретичних розробках. Аналіз його концептуальних положень дозволяє відзначити, що «Звід законів Російської імперії» мав офіційний характер, створений державним органом, підпорядкованим вищому органу державного управління; являв собою акт систематизації діючих законів, доступних для державних органів і підданих держави; виступив засобом забезпечення правового простору й законності з урахуванням як загальнодержавних цілей правового регулювання, так і особливостей розвитку окремих національних регіонів імперії; щорічно доповнювався державними органами і періодично перевидавався. Створення «Повного зібрання законів...» і «Зводу законів Російської імперії...» сприяло розвитку вітчизняного правознавства та виокремленню різних напрямів правознавчої науки, у тому числі й фінансово-правового.

Список використаних джерел

1. Небрат В. В. Еволюція теорії державних фінансів в Україні. Монографія. Київ, НАН України, Ін-т екон. та прогноз., 2013, 584 с. 2. Орлик В. М. Податкова політика Російської імперії в Україні в дореформенний

період. Кіровоград, Поліграфічно-видавничий центр ТОВ «Імекс-ЛТД», 2007, 630 с. 3. Касьянов В. В. Влияние идей исторической школы права на кодификацию законов Российской империи // Историческая и социально-образовательная мысль. Том. 8. 2016. № 4/1. С. 75–77. 4. Томсинов В.А. Юридическое образование и юриспруденция в России во второй трети XIX века: Учебное пособие. 2-е издание. Москва, Зерцало-М, 2015, 352 с. 5. Тараборин Р. С. Свод законов гражданских Российской империи 1832 г.: генезис законодательной конструкции // Вопросы управления. 2015. № 2 (14). С. 194–199. 6. Дорская А. А. Развитие юридического образования как составляющая российских правовых реформ: историко-правовой анализ // Юстиция. 2013. № 1. С. 1–7. 7. Кодан С. В. Свод законов Российской империи. Место и роль в развитии юридической техники и систематизации законодательства в России в XIX – начале XX века // Юридическая техника. 2007. № 1. С. 178–191. 8. Кодан С. В. Становление системы законодательства Российской империи (XIX – начало XX в.) // Вестник Уральского института экономики, управления и права. 2011. № 1 (14). С. 60–71. 9. Иванов В. С. Классификация законов в концепции систематизации российского законодательства М.М. Сперанского // Бизнес в законе. 2010. № 2. С. 43–46. 10. Кассихина В. Е. Сперанский, его роль в развитии и становлении российского государства и права // Научно-практический журнал «Государство и право в XXI веке». 2017. № 2. С. 4–13. 11. Федоров В. А. М. М. Сперанский и А. А. Аракчеев. Москва, Изд-во Московского ун-та, 1997, 254 с. 12. Сперанский М. М. План государственного преобразования графа М. М. Сперанского: (Введение к Уложению государственных законов 1809 г.). Москва, 1905, 360 с. 13. Сперанский М. М. Проекты и записки / Под ред. С. Н. Валка. Москва-Ленинград, Изд-во АН СССР, 1961, 243 с. 14. Полное собрание законов Российской империи. Собр. 1. Т. XXVI. № 19904. 15. Труды комиссии о составлении законов. Второе издание. Т. I. Санкт-Петербург, Тип. Комиссии составления законов, 1822, 372 с. 16. Корф М. А. Жизнь графа Сперанского. Т. 2. (Части 3, 4 и 5). Санкт-Петербург, Издание императорской публичной библиотеки, 1861, 388 с. 17. Полное собрание законов Российской империи. Собр. 2. Т. I. № 1. 18. Мицкевич А. В. Систематизация законов Российской империи М. М. Сперанским // Журнал российского права. 2001. № 5. С. 154–160. 19. Сперанский М. М. Краткое историческое обозрение комиссии составления законов. Предложения к окончательному составлению законов. // Русская старина. Т. XV. Санкт-Петербург. Печатня В. И. Головина. С. 433–441. 20. Пасічник Н. О. Викладання науки про фінанси в Ніжинському юридичному лицейі князя Безбородька // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. Тернопіль. Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2017. Вип. 1. Ч. 2. 188 с. 21. Сперанский М. М. Обозрение исторических сведений о своде законов. Санкт-Петербург, Тип. II отделения собственной его императорского величества канцелярии, 1833, 206 с. 22. Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона. Т. XXIV. Санкт-Петербург, Брокгауз-Эфрон, 1898, 474 с. 23. Пухан И., Поленак-Акимовская М. Римское право. Москва, Зерцало, 1999, 448 с. 24. Полное собрание законов Российской империи. Собр. 2. Т. VIII. № 5947. 25. Гордеенко Г.С. В чем должно состоять учение уголовное законоведение в России в настоящее время? Диссертация ... на степень доктора права. Харьков, Харьковский университет, 1838. 26. Полное собрание законов Российской империи. Собр. 2. Т. X. № 8337. 27. Журнал Министерства народного просвещения. Часть XXVI. Санкт-Петербург, Типография Императорской Академии Наук, 1840. 28. Держархів Одеської обл. Ф. 153. Оп. 1. Спр. 510. Арк. 71–100. 29. Полное собрание законов Российской империи. Собр. 2. Т. XVI. № 15010.

References

1. Nebrat V.V. Evoliutsiia teorii derzhavnykh finansiv v Ukraini [Evolution of the theory of public finance in Ukraine]. Monohrafiia. Kyiv, NAN Ukrainy, In-t ekon. ta prohnozuv., 2013, 584 s. 2. Orlyk V.M. Podatkova polityka Rossiiskoi imperii v Ukraini v doreformennyi period [Tax policy of the Russian Empire in Ukraine in the pre-reform period]. Kirovohrad, Polihrafichno-vydavnychiy tsentr TOV «Imeks-LTD», 2007, 630 s. 3. Kas'yanov V.V. Vliyanie idei istoricheskoi shkoly prava na kodifikatsiyu zakonov Rossiiskoi imperii [Influence of the ideas of the historical school of law on the codification of the laws of the Russian Empire]. Istoricheskaya i sotsial'no-obrazovatel'naya mysl'. Tom. 8. 2016. № 4/1. S. 75–77. 4. Tomsinov V.A. Yuridicheskoe obrazovanie i yurisprudentsiya v Rossii vo vtoroi treti XIX veka [Legal education and jurisprudence in Russia in the second third of the XIX century]: Uchebnoe posobie. 2-e izdanie. Moskva, Zertsalo-M, 2015, 352 s. 5. Taraborin R.S. Svod zakonov grazhdanskikh Rossiiskoi imperii 1832 g.: genezis zakonodatel'noi konstruktii [Code of Civil Laws of the Russian Empire of 1832: the genesis of legislative design]. Voprosy upravleniya. 2015. № 2 (14). S. 194–199. 6. Dorskaya A.A. Razvitie yuridicheskogo obrazovaniya kak sostavlyayushchaya rossiiskikh pravovykh reform: istoriko-pravovoi analiz [The development of legal education as a component of Russian legal reforms: historical and legal analysis]. Yustitsiya. 2013. № 1. S. 1–7. 7. Kodan S.V. Svod zakonov Rossiiskoi imperii. Mesto i rol' v razvitiu yuridicheskoi tekhniki i sistematzatsii zakonodatel'stva v Rossii v XIX – nachale XX veka [Code of Laws of the Russian Empire. Place and role in the development of legal technology and the systematization of legislation in Russia in the XIX – early XX century]. Yuridicheskaya tekhnika. 2007. № 1. S. 178–191. 8. Kodan S.V. Stanovlenie sistemy zakonodatel'stva Rossiiskoi imperii (XIX – nachalo XX v.) [Formation of the system of legislation of the Russian Empire (XIX – early XX century)]. Vestnik Ural'skogo instituta ekonomiki, upravleniya i prava. 2011. № 1 (14). S. 60–71. 9. Ivanov V.S. Klassifikatsiya zakonov v kontseptsii sistematzatsii rossiiskogo zakonodatel'stva M.M. Speranskogo [Classification of laws in the concept of the systematization of Russian legislation Speransky]. Biznes v zakone. 2010. № 2. S. 43–46. 10. Kassikhina V.E. Speranskii, ego rol' v razvitiu i stanovlenii rossiiskogo gosudarstva i prava [Speransky, his role in the development and establishment of the Russian state and law]. Nauchno-prakticheskii zhurnal «Gosudarstvo i pravo v XXI veke». 2017. № 2. S. 4–13. 11.

Fedorov V.A. M.M. Speranskii i A.A. Arakcheev [M.M. Speransky and A.A. Arakcheev]. Moskva, Izd-vo Moskovskogo un-ta, 1997, 254 s. 12. Speranskii M.M. Plan gosudarstvennogo preobrazovaniya grafa M.M. Speranskogo: (Vvedenie k Ulozheniyu gosudarstvennykh zakonov 1809 g.) [The plan for the state transformation of Count M.M. Speransky: (Introduction to the Code of State Laws of 1809)]. Moskva, 1905, 360 s. 13. Speranskii M.M. Proekty i zapiski [Projects and notes] / Pod red. S.N. Valka. Moskva–Leningrad, Izd-vo AN SSSR, 1961, 243 s. 14. Polnoe sobranie zakonov Rossiiskoi imperii [Complete collection of laws of the Russian Empire]. Sobr. 1. T. XXVI. № 19904. 15. Trudy komissii o sostavlenii zakonov [Proceedings of the commission on the drafting of laws]. Vtoroe izdanie. T.I. Sankt-Peterburg, Tip. Komissii sostavleniya zakonov, 1822, 372 s. 16. Korf M.A. Zhizn' grafa Speranskogo [Life of Count Speransky]. T. 2. (Chasti 3, 4 i 5). Sankt-Peterburg, Izdanie imperatorskoi publichnoi biblioteki, 1861, 388 s. 17. Polnoe sobranie zakonov Rossiiskoi imperii [Complete collection of laws of the Russian Empire]. Sobr. 2. T. I. № 1. 18. Mitskevich A.V. Sistematizatsiya zakonov Rossiiskoi imperii M.M. Speranskim [Systematization of the laws of the Russian Empire M.M. Speransky]. Zhurnal rossiiskogo prava. 2001. № 5. S. 154–160. 19. Speranskii M.M. Kratkoe istoricheskoe obozrenie komissii sostavleniya zakonov. Predlozheniya k okonchatel'nomu sostavleniyu zakonov [A brief historical review of the commission of drafting laws. Proposals for the final drafting of laws]. Russkaya starina. T.XV. Sankt-Peterburg. Pechatnya V.I. Golovina. S. 433–441. 27. Pasichnyk N.O. Vykkladannia nauky pro finansy v Nizhynskom yurydychnomu litsei kniazia Bezborodka [Teaching financial science in the Nizhyn Lyceum of Prince Bezborodka]. Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriya: Istoriiia. Ternopil. Vyd-vo TNPU im. V. Hnatiuka. 2017. Vyp. 1. Ch. 2. 188 s. 20. Speranskii M.M. Obozrenie istoricheskikh svedenii o svode zakonov [Survey of historical information on the code of laws]. Sankt-Peterburg, Tip. II otdeleniya sobstvennoi ego imperatorskogo velichestva kantselyarii, 1833, 206 s. 21. Entsiklopedicheskii slovar' F.A. Brokgauza i I.A. Efrona [Encyclopaedic dictionary F.A. Brockhaus and I.A. Efron]. T. XXIV. Sankt-Peterburg, Brokgauz-Efron, 1898, 474 s. 22. Pukhan I., Polenak-Akimovskaya M. Rimskoe pravo [Roman law]. Moskva, Zertsalo, 1999, 448 s. 23. Polnoe sobranie zakonov Rossiiskoi imperii [Complete collection of laws of the Russian Empire]. Sobr. 2. T. VIII. № 5947. 24. Gordeenko G.S. V chem dolzhno sostoyat' uchenoe ugolovnoe zakonovedenie v Rossii v nastoyashchee vremya? [What should be the academic criminal jurisprudence in Russia at the present time?]. Dissertatsiya ... na stepen' doktora prava. Khar'kov, Khar'kovskii universitet, 1838. 25. Polnoe sobranie zakonov Rossiiskoi imperii [Complete collection of laws of the Russian Empire]. Sobr. 2. T. X. № 8337. 26. Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshcheniya [Journal of the Ministry of Public Education]. Chast' XXVI. Sankt-Peterburg, Tipografiya Imperatorskoi Akademii Nauk, 1840. 29. Derzhavnii arkhiv Odes'koï oblasti. F. 153. O. 1. Spr. 510. Ark. 71–100. 28. Polnoe sobranie zakonov Rossiiskoi imperii [Complete collection of laws of the Russian Empire]. Sobr. 2. T. XVI. № 15010.

Natalia Pasichnyk

THE CONTRIBUTION OF M.M. SPERANSKYI IN THE DEVELOPMENT OF FINANCIAL AND LEGAL SCIENCE

The article describes the main theoretical developments of M.M. Speranskyi on the financial and legal issues, his conceptual approaches to the drafting of the Laws of the Russian Empire and the practical activities of establishing this compilation. The article analyzes the influence of the Complete Collection of Laws of the Russian Empire and the Code of Law on the development of financial and legal science, that was to promote the formation of national jurisprudence and the separation of various areas of law science, including financial and legal.

Key words: financial and legal science, state economy, Complete Collection of Laws, Code of Laws, systematization of legislation.